

RAAD VAN STATE

afdeling Wetgeving

advies 57.586/1
van 29 juni 2015

over

een voorontwerp van decreet 'houdende instemming met de handelsovereenkomst tussen de Europese Unie en haar lidstaten, enerzijds, en Colombia en Peru, anderzijds, ondertekend in Brussel op 26 juni 2012'

Op 28 mei 2015 is de Raad van State, afdeling Wetgeving, door de Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed verzocht binnen een termijn van dertig dagen een advies te verstrekken over een voorontwerp van decreet ‘houdende instemming met de handelsovereenkomst tussen de Europese Unie en haar lidstaten, enerzijds, en Colombia en Peru, anderzijds, ondertekend in Brussel op 26 juni 2012’.

Het voorontwerp is door de eerste kamer onderzocht op 18 juni 2015. De kamer was samengesteld uit Marnix VAN DAMME, kamervoorzitter, Wilfried VAN VAERENBERGH en Wouter PAS, staatsraden, Marc RIGAUX en Michel TISON, assessoren, en Wim GEURTS, griffier.

Het verslag is uitgebracht door Tim CORTHAUT, auditeur.

Het advies, waarvan de tekst hierna volgt, is gegeven op 29 juni 2015.

*

STREKKING VAN HET VOORONTWERP VAN DECREET

1. Het om advies voorgelegde voorontwerp van decreet strekt tot instemming met de Handelsovereenkomst tussen de Europese Unie en haar lidstaten, enerzijds, en Colombia en Peru, anderzijds, gedaan te Brussel op 26 juni 2012, wat betreft het Vlaams Gewest en de Vlaamse Gemeenschap.

De Handelsovereenkomst waarmee instemming wordt betuigd, heeft, benevens op federale bevoegdheden, ook betrekking op gewest- en gemeenschapsaangelegenheden. Zo kunnen bijvoorbeeld, wat specifiek de gemeenschapsbevoegdheden betreft, de in de Handelsovereenkomst vervatte vrijhandelsbepalingen gevolgen hebben voor aangelegenheden zoals kinderopvang, gezondheidszorg en onderwijs. Voor de gewesten kan onder meer gewezen worden op bepalingen inzake landbouw, duurzame ontwikkeling, en de exploitatie van luchthavens.

VORMVEREISTEN

2. Overeenkomstig artikel 11, § 2, eerste lid, 1°, van het decreet van 7 mei 2004 ‘inzake de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen’ (SERV) verzoekt de Vlaamse Regering de Raad om sociaal-economisch overleg te plegen over “alle voorontwerpen van decreet die een sociaal-economische dimensie hebben, uitgezonderd de voorontwerpen van decreet betreffende de begrotingen en de voorontwerpen van decreet die aan de Raad worden voorgelegd ingevolge artikel 20”. Dat sociaal-economisch overleg dient te resulteren in een “standpunt” van de Raad dat aan de Vlaamse Regering wordt meegedeeld (artikel 11, § 2, tweede lid, van het decreet van 7 mei 2004).

Uit het administratief dossier, gevoegd bij de adviesaanvraag, blijkt niet dat het overleg in de zin van het voornoemde artikel 11, § 2, eerste lid, 1°, van het decreet van 7 mei 2004, heeft plaatsgehad. Het voorliggende voorontwerp dat de instemming beoogt met een Handelsovereenkomst met een “sociaal-economische dimensie”, dient alsnog voor overleg te worden voorgelegd aan de SERV.

ONDERTEKENING

3. De Handelsovereenkomst werd voor het Koninkrijk België ondertekend met vermelding van de volgende formule:

“Deze handtekening verbindt eveneens de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap, de Duitstalige Gemeenschap, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Cette signature engage également la Communauté française, la Communauté flamande, la Communauté germanophone, la Région wallonne, la Région flamande et la Région de Bruxelles-Capitale.

Diese Unterschrift bindet zugleich die Deutschsprachige Gemeinschaft, die Flämische Gemeinschaft, die Französische Gemeinschaft, die Wallonische Region, die Flämische Region und die Region Brüssel-Hauptstadt.”

De Raad van State, afdeling Wetgeving, heeft al bij herhaling opgemerkt¹ dat de aangehaalde bewoordingen zo moeten worden opgevat dat ze ook slaan op de Franse Gemeenschapscommissie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, aangezien die ter uitvoering van artikel 138 van de Grondwet bevoegdheden van de Franse Gemeenschap uitoefent. Met het oog op de rechtszekerheid was het echter beter geweest dat dit uitdrukkelijk in de aangehaalde formule was vermeld.²

ONDERZOEK VAN HET ONTWERP

4. In artikel 14, lid 2, van de Handelsovereenkomst wordt het volgende bepaald:

“De besluiten van het Handelscomité zijn bindend voor de partijen, die de nodige maatregelen treffen voor de uitvoering ervan.”

In dat verband moet worden in herinnering gebracht dat het noodzakelijk is om binnen België ook in de nodige procedures te voorzien om de Belgische standpuntbepaling en vertegenwoordiging in het voornoemde Handelscomité te organiseren met respect voor de Belgische bevoegdheidverdelende regels. Er dient te worden opgemerkt dat het huidige samenwerkingsakkoord van 8 maart 1994 tussen de federale Staat, de gemeenschappen en de gewesten, ‘met betrekking tot de vertegenwoordiging van het Koninkrijk België in de Ministerraad van de Europese Unie’ op dit punt tekort schiet, nu dat enkel betrekking heeft op de vertegenwoordiging in de Raad van de Europese Unie.

Het betrokken samenwerkingsakkoord kan niet zo maar bij analogie worden toegepast, nu het Handelscomité weliswaar formeel een exponent is van de externe betrekkingen van de Unie, maar materieel ook uitdrukkelijk voor aangelegenheden bevoegd is die tot de (exclusieve) bevoegdheden van de gemeenschappen en de gewesten behoren.

Geconfronteerd met een gelijkaardige lacune met betrekking tot de vertegenwoordiging en de standpuntbepaling namens België inzake door de Europese Commissie

¹ Zo ook in adv.RvS 52.275/VR/1/2 van 27 november 2012 over een voorontwerp dat heeft geleid tot het decreet van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest van 31 mei 2013 ‘tot instemming met het protocol over de bezwaren van het Ierse volk ten aanzien van het verdrag van Lissabon, ondertekend in Brussel op 13 juni 2012’, (*Parl.St.* VI. Parl. 2012-13, nr. 1934/1, pp. 25-26, opmerking 3).

² Zie reeds adv.RvS 27.270/4 van 18 maart 1998 over een voorontwerp dat heeft geleid tot het decreet van de Franse Gemeenschapscommissie van 18 juni 1998 ‘tot goedkeuring van het samenwerkingsakkoord tussen de Franse Gemeenschap van België en de Franse Gemeenschapscommissie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest betreffende de modaliteiten voor de uitoefening van de Internationale betrekkingen van de Franse Gemeenschapscommissie’, (*Parl.St.* Verg.Fr.Gem.Comm. 1997-98, nr. 63/1). De Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie van haar kant behoort niet uitdrukkelijk te worden vermeld, aangezien ze slechts beperkte bevoegdheden heeft op internationaal gebied en ze met name niet bevoegd is om verdragen te sluiten (zie artikel 135 van de Grondwet, artikel 63 van de bijzondere wet van 12 januari 1989 ‘met betrekking tot de Brusselse instellingen’ en artikel 16, § 1, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 ‘tot hervorming der instellingen’).

aan te nemen gedelegeerde en uitvoeringshandelingen, merkte de Raad van State, afdeling Wetgeving, recent het volgende op, wat hier *mutatis mutandis* moet worden herhaald³:

“De vertegenwoordiging en de standpuntbepaling namens België inzake door de Commissie aan te nemen gedelegeerde en uitvoeringshandelingen dienen overeenkomstig artikel 92*bis*, § 4*bis*, eerste lid, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 in een samenwerkingsakkoord te worden geregeld. De huidige samenwerkingsakkoorden van 8 maart 1994⁴ bieden geen voldoende juridische basis voor dergelijke vertegenwoordiging en standpuntbepaling. Wel kan worden overwogen om de voornoemde samenwerkingsakkoorden met het oog daarop aan te passen.

Zolang ervoor niet in een voldoende juridische basis bij samenwerkingsakkoord is voorzien, dienen de vertegenwoordiging en de standpuntbepaling inzake door de Commissie aan te nemen gedelegeerde en uitvoeringshandelingen overeenkomstig het bepaalde in artikel 92*bis*, § 4*bis*, tweede lid, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 het voorwerp uit te maken van een overleg tussen de betrokken regeringen.”

5.1. Voorts moet worden vastgesteld dat in de Handelsovereenkomst machten worden overgedragen aan een supranationale instelling. Er is echter geen reden om aan te nemen dat daarbij de grenzen van artikel 34 van de Grondwet worden overschreden. Een dergelijke overdracht impliceert meteen ook een aanvaarding van de bindende kracht van toekomstige besluiten die het Handelscomité binnen de grenzen van de Overeenkomst zal nemen, zonder dat er nog bijkomend expliciet vooraf mee moet worden ingestemd.

5.2. Artikel 13, lid 2, d), van de Handelsovereenkomst luidt als volgt:

“[Het Handelscomité kan] zich buigen over eventuele wijzigingen in de bepalingen van deze overeenkomst, die afhankelijk zijn van de voltooiing van de interne wettelijke procedures van elke partij”.

In het licht van die bepaling dienen de artikelen 10, lid 5, 131, lid 4, 328, lid 4, en 329, leden 3 en 4, van de Handelsovereenkomst geïnterpreteerd te worden: de wijzigingen die met toepassing van die bepalingen in de Handelsovereenkomst worden aangebracht, moeten worden aangenomen volgens de interne, wettelijke bepalingen van elk van de partijen, wat voor België en zijn deelentiteiten impliceert dat de betrokken wetgevende vergaderingen daarmee dienen in te stemmen.

De instemming met de artikelen 10, lid 5, 131, lid 4, 328, lid 4, en 329, leden 3 en 4, van de Handelsovereenkomst mag bijgevolg niet geacht worden te gelden als een voorafgaande instemming met eventuele wijzigingen die naderhand door het Handelscomité in de Handelsovereenkomst zouden worden aangebracht.

³ Adv.RvS 52.810/1 van 5 maart 2013 over een voorontwerp van wet ‘tot uitvoering van de Verordening (EU) Nr. 305/2011 van het Europees Parlement en de Raad van 9 maart 2011 tot vaststelling van geharmoniseerde voorwaarden voor het verhandelen van bouwproducten en tot intrekking van Richtlijn 89/106/EEG van de Raad, en tot intrekking van diverse bepalingen’.

⁴ Voetmoot 7 van het geciteerde advies: Samenwerkingsakkoord van 8 maart 1994 tussen de federale Staat, de gemeenschappen en de gewesten ‘met betrekking tot de vertegenwoordiging van het Koninkrijk België in de Ministerraad van de Europese Unie’, en samenwerkingsakkoord van 8 maart 1994 tussen de federale Staat, de gemeenschappen en de gewesten en het Verenigd College van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, ‘met betrekking tot de vertegenwoordiging van het Koninkrijk België in de Ministerraad van de Europese Unie’.

5.3. Krachtens artikel 13, lid 2, g), van de Handelsovereenkomst kan het Handelscomité overigens wijzigingen aanbrengen in bepaalde bijlagen bij de Handelsovereenkomst⁵ alsook in “andere bepalingen die op grond van een uitdrukkelijke bepaling in deze overeenkomst door het Handelscomité kunnen worden gewijzigd”.⁶

De laatste alinea van artikel 13, lid 2, g), luidt als volgt:

“Elke partij legt de in dit punt bedoelde wijzigingen in overeenstemming met haar toepasselijke wettelijke procedures ten uitvoer.”⁷

Artikel 13, lid 2, g), laatste alinea, van de Handelsovereenkomst heeft uitdrukkelijk enkel betrekking op de tenuitvoerlegging en niet op de aanneming, door de partijen, van de wijzigingen die met toepassing van artikel 13, lid 2, g), door het Handelscomité in de Handelsovereenkomst worden aangebracht. Het Handelscomité is dus bevoegd voor het aannemen van die wijzigingen en daarbij hoeven de regels van de interne rechtsorde van elk der partijen niet te worden toegepast.

5.4. Zoals de afdeling Wetgeving van de Raad van State in het verleden al heeft opgemerkt, is het voor de wet- of decreetgever weliswaar niet onmogelijk om met toekomstige wijzigingen van een internationaal verdrag in te stemmen, mits evenwel aan bepaalde voorwaarden is voldaan. Zo heeft de algemene vergadering van de afdeling Wetgeving van de Raad van State in verband met het Verdrag van Lissabon in het bijzonder het volgende opgemerkt⁸:

“Bij deze bepalingen wordt aan Europese organen de bevoegdheid opgedragen om een aantal bepalingen te wijzigen zonder goedkeuring van de lidstaten overeenkomstig hun respectieve grondwettelijke bepalingen. België en de deelentiteiten ervan zouden dus gebonden kunnen zijn door een wijziging van het Verdrag zonder dat de bevoegde wetgevende vergaderingen daar uitdrukkelijk mee hebben ingestemd⁹. De omstandigheid dat, desgevallend, de besluiten van de Europese Raad of van de Raad met eenparigheid van stemmen moeten worden genomen, doet niets af aan die vaststelling¹⁰.”

⁵ Artikel 13, lid 2, g), i tot v, van de Handelsovereenkomst.

⁶ Artikel 13, lid 2, g), vi, van de Handelsovereenkomst – zie bv. artikel 92, lid 4, van de Handelsovereenkomst.

⁷ Er dient van uit te worden gegaan dat onder het woord “punt” in de zin van de voormelde bepaling moet worden verstaan, niet artikel 13, lid 2, in zijn geheel, maar alleen artikel 13, lid 2, g).

⁸ Adv.RvS 44.028/AV van 29 januari 2008 over een voorontwerp dat heeft geleid tot de wet van 19 juni 2008 ‘houdende instemming met het Verdrag van Lissabon tot wijziging van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap, en met de Slotakte, gedaan te Lissabon op 13 december 2007’ (*Parl.St.* Senaat 2007-08, nr. 4-568/1, pp. 355-356, opmerking 28); zie eveneens adv.RvS 51.151/VR van 3 april 2012 over een voorontwerp dat heeft geleid tot de wet van 20 juni 2012 ‘houdende instemming met het Verdrag tot instelling van het Europees Stabiliteitsmechanisme (ESM), ondertekend te Brussel op 2 februari 2012’, (*Parl.St.* Senaat 2011-12, nr. 5-1598/1, pp. 40-41, opmerking 1.2 onder “Algemene opmerkingen”).

⁹ *Voetnoot 3 op p. 355 van advies 44.028/AV*: Zie de toepasselijke teksten onder bovenvermeld nr. 24 (...).

¹⁰ *Voetnoot 4 op p. 355 van advies 44.028/AV*: De meeste “overbruggingsclausules” bepalen dat de besluiten met eenparigheid van stemmen worden vastgesteld. Dit is echter niet het geval met de besluiten waarvan sprake is in de artikelen 98, 107, lid 2, c), 129, lid 3, 281, tweede alinea, en 300, lid 5, van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie.

Zowel het Hof van Cassatie¹¹ als de afdeling Wetgeving van de Raad van State¹² aanvaarden dat onder bepaalde voorwaarden de wetgevende vergaderingen vooraf kunnen instemmen met een verdrag of met een wijziging van een verdrag. Opdat zulke voorafgaande instemming verenigbaar zou zijn met artikel 167, §§ 2 tot 4, van de Grondwet en met artikel 16 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen, moet aan twee voorwaarden worden voldaan: het is vereist dat de Wetgevende Kamers en, in voorkomend geval, de Gemeenschaps- en Gewestparlementen de grenzen van de toekomstige wijzigingen kennen¹³ en dat ze uitdrukkelijk aangeven dat ze met die wijzigingen instemmen.”

Artikel 13, lid 2, g), van de Handelsovereenkomst lijkt voldoende specifiek opdat aan de eerste voorwaarde zou zijn voldaan.¹⁴ Niettemin moet de tekst van het ontwerp worden aangepast door erin een bepaling op te nemen waarin de decreetgever uitdrukkelijk instemt met de toekomstige wijzigingen die het Handelscomité met toepassing van artikel 13, lid 2, g), van de Handelsovereenkomst zal aannemen.

Deze opmerking geldt eveneens voor de wijzigingen die de partijen inzonderheid krachtens de artikelen 89, 209 en 210 van de Handelsovereenkomst eenzijdig mogen aanbrengen in die overeenkomst.

6. Artikel 330, lid 3, van de Handelsovereenkomst voorziet in een voorlopige toepassing van deze laatste¹⁵. Rekening houdend met de omschrijving van de begrippen “partij”

¹¹ Voetnoot 1 op p. 356 van advies 44.028/AV: Cass., 19 maart 1981, *Arr. Cass.*, 1980-1981, 808; *J.T.*, 1982, 565, en noot J. VERHOEVEN; Cass., 2 mei 2002, nr. C.99.0518.N.

¹² Voetnoot 2 op p. 356 van advies 44.028/AV: Zie onder meer advies 33.510/3 van 28 mei 2002 over een voorontwerp dat ontstaan gegeven heeft aan de wet van 17 december 2002 houdende instemming met het Verdrag betreffende toegang tot informatie, inspraak bij besluitvorming en toegang tot de rechter inzake milieuaangelegenheden, en met de Bijlagen I en II, gedaan te Aarhus op 25 juni 1998 (*Parl.St.* Senaat, 2001-2002, nr. 2-1235/1, blz. 48); advies 35.792/2/V van 20 augustus 2003 over het voorontwerp dat ontstaan heeft gegeven aan het decreet van 27 november 2003 houdende instemming met het Verdrag inzake persistente organische verontreinigende stoffen, gesloten te Stockholm op 22 mei 2001, alsmede met de Bijlagen erbij (*Parl.St.* W.G.R., 2003/2004, nr. 575/1, blz. 10); advies 36.170/1 van 11 december 2003 over het voorontwerp van wet houdende instemming met de Overeenkomst betreffende de sociale zekerheid tussen het Koninkrijk België en de Republiek Kroatië, ondertekend te Brussel op 31 oktober 2001 (*Parl.St.*, Senaat, 2004-2005, nr. 957/1).

¹³ Voetnoot 3 op p. 356 van advies 44.028/AV: Zie inzonderheid de adviezen waarnaar in de vorige voetnoot wordt verwezen.

¹⁴ Anders dan het geval is met de artikelen 10, lid 5, 131, lid 4, 328, lid 4, en 329, leden 3 en 4, van de Handelsovereenkomst, waarvan sprake is in opmerking 5.2 hiervoor.

¹⁵ Artikel 330, lid 3, van de Handelsovereenkomst luidt: “Onverminderd lid 2 kunnen de partijen deze overeenkomst geheel of gedeeltelijk voorlopig toepassen. Elke partij stelt de depositaris en alle andere partijen in kennis van de voltooiing van de interne procedures die nodig zijn om deze overeenkomst voorlopig toe te passen. De voorlopige toepassing van deze overeenkomst tussen de EU en een overeenkomstsluitend Andesland gaat in op de eerste dag van de maand na de datum van ontvangst door de depositaris van de laatste kennisgeving door de EU en dat overeenkomstsluitende Andesland.”

en “partijen”, in artikel 6, lid 1, van de Handelsovereenkomst¹⁶, bestaat de mogelijkheid om de Handelsovereenkomst eventueel ook voorlopig toe te passen in aangelegenheden die niet behoren tot de (exclusieve) bevoegdheden van de Europese Unie, zoals bepaald in het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie.

In verband met de voorlopige toepassing van verdragen merkte de Raad van State, afdeling Wetgeving, in een recent advies¹⁷ het volgende op:

“Krachtens artikel 167, § 3, van de Grondwet hebben verdragen eerst gevolg nadat zij de instemming van de betrokken Parlementen hebben verkregen.¹⁸

Met een voorlopige toepassing van het zetelakkoord wordt vooruit gelopen op de instemming ermee van het Vlaams Parlement en wordt het Parlement voor de keuze gesteld ofwel de voorlopige toepassing te bekrachtigen, ofwel, in geval van niet-instemming, de Belgische Staat tegenover de medeondertekenaar van de Overeenkomst in een delicate positie te plaatsen. Dat is een beperking op het recht van het Vlaams Parlement om vrij te oordelen of het al dan niet zijn instemming kan verlenen.

Bovendien is het zo dat, ook al zou de instemming van het Vlaams Parlement tot gevolg hebben dat het eerder tot stand gekomene wordt bevestigd, de overeenkomst in het interne recht geen gevolg kan hebben alvorens die instemming is gegeven, hetgeen tot moeilijkheden kan leiden. Dat is enkel niet het geval zo er voor een verdragsconforme toepassing in de praktijk reeds binnen het bestaande juridische kader een voldoende grondslag voorhanden is.

Bij gebreke aan een regeling in het Belgische recht voor de voorlopige toepassing van internationale verdragen, kan het hanteren van het instrument van voorlopige toepassing tot praktische en juridische moeilijkheden aanleiding geven. In elk geval verdient het aanbeveling de parlementaire instemmingsprocedure zo snel als mogelijk op te starten en te voltooien, (...).”

Uit wat voorafgaat volgt dat de Europese Unie de in artikel 330, lid 3, van de Handelsovereenkomst bedoelde kennisgeving ‘van de voltooiing van de interne procedures die nodig zijn om deze overeenkomst voorlopig toe te passen’ slechts kan doen in de mate, en pas nadat, de parlementaire instemming in overeenstemming met artikel 167, § 3, van de Grondwet werd verleend door alle betrokken parlementen. Vertraging in de instemming door één of meer van de Belgische parlementaire vergaderingen brengt bijgevolg ook een beperking met zich mee

¹⁶ Artikel 6, lid 1, van de Handelsovereenkomst luidt: “Voor de toepassing van deze overeenkomst wordt verstaan onder:

- ‘partij’: de Europese Unie of haar lidstaten of de Europese Unie en haar lidstaten, binnen de grenzen van hun respectieve bevoegdheden zoals deze voortvloeien uit het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (hierna ‘EU’ genoemd), of elk van de overeenkomstsluitende Andeslanden;
- ‘partijen’: de EU, enerzijds, en elk van de overeenkomstsluitende Andeslanden, anderzijds.”

¹⁷ Adv.RvS 53.064/VR/1/4 van 6 mei 2013 over een voorontwerp van decreet van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest ‘tot instemming met het akkoord tussen het Koninkrijk België en de Europese Unie over de voorrechten en immuniteiten van het Secretariaat van de Parlementaire Assemblee van de Unie voor de Mediterrane Regio, ondertekend in Brussel op 10 juli 2012’, opmerking 3.2.

¹⁸ Voetnoot 4 van het geciteerde advies: Alhoewel artikel 167, § 3, van de Grondwet enkel betrekking heeft op de verdragen waarin aangelegenheden worden geregeld die uitsluitend tot de gemeenschaps- en gewestbevoegdheid behoren, geldt de erin opgenomen regel, gelet op de onderlinge samenhang tussen de paragrafen 2 tot 4 van dat artikel, eveneens ten aanzien van de gemengde verdragen.

van de mogelijkheden voor de Europese Unie en haar lidstaten als een geheel om de betrokken overeenkomst voorlopig toe te passen, zodat, mede gelet op het beginsel van de loyale samenwerking bedoeld in artikel 4, lid 3, van het Verdrag ‘betreffende de Europese Unie’¹⁹, slechts kan worden aanbevolen om ook in dit geval de parlementaire instemmingsprocedure zo snel mogelijk op te starten en te voltooien²⁰.

DE GRIFFIER

DE VOORZITTER

Wim GEURTS

Marnix VAN DAMME

¹⁹ Dat beginsel speelt een bijzondere rol in de externe betrekkingen van de Unie, in het bijzonder bij gemengde verdragen. Zie in dat verband o.m. C. HILLION, “Mixity and Coherence in EU External Relations: The Significance of the ‘Duty of Cooperation’” in C. HILLION en P. KOUTRAKOS (eds), *Mixed Agreements Revisited. The EU and its Member States in the World*, Oxford, Hart Publishing, 2010; G. DE BAERE, *Constitutional Principles of EU External Relations*, Oxford, OUP, 2008.

²⁰ De uitdrukking ‘de parlementaire instemmingsprocedure ... voltooien’ betekent niet dat met de overeenkomst moet worden ingestemd. Het zou overigens de bevoegdheid van de Raad van State, afdeling Wetgeving, te buiten gaan om te adviseren dat met een bepaald verdrag (dat niet exclusief betrekking heeft op aangelegenheden die behoren tot de exclusieve bevoegdheden van de Unie) moet worden ingestemd. Een parlement dat zich tegen een voorgenomen internationaal verdrag wil verzetten kan uiteraard de instemmingsprocedure ook ‘voltooien’ door het ontwerp van instemmingsdecreet, -wet of -ordonnantie, en dus het verdrag, te verwerpen. In dat geval wordt de voorlopige toepassing uiteraard eveneens onmogelijk. Het spreekt voor zich dat in dat geval de Europese Unie, de andere lidstaten en de andere verdragspartijen onverwijld van die verwerping op de hoogte moeten worden gebracht.